

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי
 יו"ל ע"י מדרשיית הדף היומי פ"ת
 לע"נ גיטל מלכה ע"ה בת הר"ר אשר אנטשיל ז"ל
 דוא"ל: midrashiya@eagleintl.com

יום רביעי כג' ניסן תשס"ז
 מסכת חגיגה דף ד'

עיונים על הדף

איך נוצרת החזקה להחזיק אדם ל"שוטה"?

מבואר בגמ', שיש ג' סימנים לשוטה, הלן בבית הקברות, יוצא יחידי בלילה, מקרע כסותו. ולר"פ יש סימן נוסף, מאבד מה שנותנים לו. ונחלקו ר"ה וריו"ח, האם כל הסימנים צריכים להיות בבת אחת, או ע"י סימן אחד יש ראייה שאותו אדם מוגדר כשוטה. והעמידה הגמ' שהמחלוקת היא בכה"ג שעושה דרך שטות. ובכ"ז לרב הונא, כל עוד לא עשה את ג' הפעולות המוכיחות על דרך שטות, לא יהיה מוגדר כשוטה. כיון שיש לתלות שעשה מחמת סיבה הגיונית. ודימתה הגמ' לשור המועד שנגח ג' סוגים של בעלי חיים ונחפך להיות מועד לכל בע"ח.

מבואר בתוס' (ד"ה דרך) שלהו"א של הגמ' שדנה במה נחלקו ר"ה וריו"ח, ואמרה הגמ' לצד שעושה דרך שטות, אפילו בפעם אחת יהיה מוגדר כשוטה, אומרים תוס', שלא צריך שיוחזק לנו בג' מעשי שטות, אלא אף בפעם אחת מוגדר לשוטה, מחמת שאם עשה פעולה אחת בדרך שטות, יש להחזיקו מסתמא אף בשאר.

אולם למסקנת הגמ', מבואר בתוס' (ד"ה כיון) שאם יעשה פעולה אחת בלתי הגיונית ג' פעמים, ואפילו שיעשה אותה דרך שטות, על פי דעת רב הונא, לא יהיה מוגדר כשוטה. שיש לתלות שעשה כך מחמת סיבה. רק כאשר עשה את כל הפעולות המוכיחות על שטות, מוגדר הוא כשוטה. שהרי אף בשור המועד, אם נגח אותו סוג של בעל חי ג' פעמים, לא אומרים שהוא מועד לכל. כיון שיש לתלות במין מסויים ובסיבה. אולם כאשר נגח ג' סוגים, תולים שהוא מועד לכל.

וצריך להשכיל בדברי רב הונא, אף לאחר ג' פעולות בדרך של שטות, עדיין נתרץ את מעשיו, ונאמר בעל מחשבות הוא וכו'. ולא יוגדר כשוטה. מדוע אף לאחר ג' הפעולות לא נתרץ את מעשיו, הרי כשם שאחר פעולה אחת אמרת אולי תפס אותו חוס הגוף בצורה חזקה ויצא להתאוויר בחוץ, כך תאמר על קריעת בגדיו שבעל מחשבות, ועל לינתו בבית העלמין שמעוניין לעשות כישוף וכו' וכו'.

מהי חזקה?

כדי לבאר מדוע לאחר ג' מעשים בלתי הגיוניים מוגדר האדם כ"שוטה", נרחיב מעט בעניין "חזקה". חזקה מצאנו בהרבה מקומות בש"ס, לגבי ספקות, לגבי קניינים ועוד. ולא שייך להאריך בהנ"ל. אלא הנוגע לענייננו, כאשר יש מצב מסויים שאין אנו יודעים להגדירו או האם השתנה המצב שהיה עד עתה או לא. באה הלכה של "חזקה", ששורשה נלמד מטומאת נגעי בתים בגמ' בחולין (י"י) העמד את הדבר על חזקתו, שכך הוא הדין. מה שהיה, יש להמשיכו ולהחזיקו בצורה שהיה עד היום. או שהדבר נשנה כמה פעמים, א"כ אתה למד, שצורת דפוס הפעולה שנעשה, הוא המגדיר את הדבר לפי תכונתו. המושג "ג' פעמים" הנצרך כדי להחזיק דבר, נלמד מ"שור המועד", ששם למדו מהפסוק "אם נגח הוא מתמול שלשום". (ג' שנים בקרקע והמסתק ע"י ב"ב כח' וכו' ובראשונים שם)

דן הגרש"ש (ב"ק ס"י לג') מה העניין בג' פעמים שיוצר חזקה, ואומר לנו שעתה השור מוגדר כ"נגחן", והאדם מוגדר ל"שוטה" וכו'. האם נוצר שינוי בטבע לאחר ג' פעמים, היינו, שור שנגח א' וב' וג', אנו תולים שהשתנה טבעו משור "תם" ל"מועד". ובהגדרה, דבר שנעשה ג' פעמים זה סיבה ליצירת דין והגדרה חדשים, או, שלאחר ג' פעמים אנו מכירים שזהו "נגחן", כלומר יש לנו סימן ששור זה אינו תם, אלא נגחן.

מבאר הגרש"ש, לכאור' הדבר תלוי במחלוקת ראשונים שהביא הטור (או"ח סי קיד') לגבי אמירת "משיב הרוח ומוריד הגשם", אדם שהסתפק מה אמר, צריך לחזור. אולם אם התעורר אצלו ספק לאחר ל' יום, אין צריך לחזור ולהתפלל. ונחלקו הראשונים, מה יהיה הדין אם אמר ביום אחד 90 פעם "משיב הרוח ומוריד הגשם", שזה שווה לל' יום, ג' תפילות. האם תולים שלשונו מורגל לומר בנוסח הזה, או עדיין לא נוצרה חזקה בלשונו. דעת המהר"ם מרוטנבורג, שמועיל. וראייתו, משור המועד שקירב נגיחותיו מוגדר למועד. ודעת הר"פ, לדחות את דבריו, משור המועד עניינו הוא משום שהחזיק, ולא מטעם רגילות. א"כ מבאר הגרש"ש, דעת הר"פ, שלא מועיל להיות ובשור למדנו מושג של חזקה, כלומר לאחר ג' פעמים גילה לנו השור שכך טבעו, ולא קשור להרגל ולא שייך לדמות

לדבר שתלוי בהרגל הלשון. ואילו דעת המהר"ם מרוטנבורג, שהשווה את הנידונים, מוכח שלמד שאף בשור השתנה טבעו לאחר ג' פעמים. (אף שיש מקום לדון לחיובו כמועד מנגיחה ראשונה שלצד שהדבר התברר ולא עתה השתנה טבעו וע"י בגרש"ש.) ומעתה לנידון שלנו, אדם שנכנסה בו רוח שטות ועשה ג' מעשים המוכיחים על שטותו, או שנדון אותו שעתה השתנה טבעו. וממילא מעתה הוא מוגדר כ"שוטה", כיון שלחזור על ג' מעשי שטות, זה מכריח שטבעו השתנה. או שההגדרה תהייה שאמנם מהפעם הראשונה הוא כבר שוטה, אולם עדיין היינו יכולים לתרץ את מעשיו, אבל לאחר ג' פעמים, כבר לא מתרצים את מעשיו. ומקובל לומר בשם הגר"ח, שלאחר מעשה א', אפשר לתרץ את מעשיו באופן בריא. וכן בפעם ב'. אולם כאשר יש ג' פעמים שהם מוכרחים לדין חזקה בכל מקום, אנו לא מחפשים תירוץ שונים למה עשה ולמה פעל, אלא נוקטים שיש תירוץ אחד לכל פעולותיו, והאדם מוגדר כחולה שנכנסה בו רוח שטות. ולכן לדברי ר"ה, כאשר עשה בדרך שטות, לאחר ג' פעמים לא מחפשים עוד תירוץ על צד הבריא שבו.

סיכום הדף

נשאל היום: פטורים ממצות ראייה. ופסוקים שבכו בהם האמוראים.

הסימנים של "שוטה" שפטור מן המצוות (וע"י ברש"י א, יוצא יחידי בלילה. ב, לן בבית הקברות. ג, קורע את כסותו. לר"ה, מוגדר כשוטה רק אם יש בו את כל הסימנים, ומדובר שעשה בדרך שטות. אולם אם עשה רק מעשה אחד יכול להיות שיש לו סיבה לעשות. לריו"ח, אפילו שיש בו סימן אחד. דעת ר"פ, מספיק בסימן אחד שמאבד כל מה שנותנים לו. ונשארה הגמ' בספק, האם כל סימן או דווקא מקרע כסותו הדומה למאבד מה שנותנים לו.

"כל זכורדך", משרש המילה "זכור", מיעוט לנשים ממצות ראייה. אע"פ שזה מצות עשה שהזמן גרמה, היה צד ללמוד מהקהל שנשים חייבות. "זכורדך", פטור לאנדרוגינוס שהוא בריה בפני עצמה ולא נחייבו מחמת צד זכרות. ופטור לטומטום, שביצו מבחון, ולא אומרים שהוא זכר. "כל זכורדך" מרבים קטן לחיוב ראייה. ולומד אב"י, מדובר דווקא בהגיע לחינוך, וחייבו מדרבנן והפסוק הוא אסמכתא. ומהמילה "כל" לומדים מי שריחו רע פטור מראיה, כיון שאינו יכול לעלות עם כולם.

עבד כנעני פטור מראיה היות והוקש לאשה. מי שחצו עבד חצו בן חורין לרבינא פטור. (וע"י דף ב' ברש"י שהסוגיא דלא כהלכתא והיא למשנה ראשונה.)

"שלוש רגלים", פטור לבעלי קביים מראיה. דבר אחר, פטור לחיגר סומא וזקן. ומפונקים שלא יכולים ללכת בלא נעליים בהר הבית.

"טמא", פטור מראיה היות וכתוב "ובאת שמה והבאתם שמה", והיות ואסור לו לבא, אינו מביא קרבן ראייה. "ערל", לשיטת ר"ע הוא כטמא שפטור מראיה. לרבי יוחנן בן דהבאי בשם רבי יהודה סומא באחד מעייניו, פטור מראיה.

פסוקים שהתעוררו בהם האמורים לבכ"י ר"ה בכה כאשר הגיע לפסוק "יראה", ואמר עבד שהיה רבו מצפה לו, נתרחק כ"כ. ובאשר הגיע לפסוק "וזבחת שלמים ואכלת שם", בכה ואמר, עבד שרבו מצפה לאכול על שולחננו, נתרחק כ"כ. ר"א בכה כאשר הגיע לפסוק, "ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבאלו מפניו", על אחת כמה וכמה תוכחה של הקב"ה. עוד בכה כאשר למד ששמואל חשש מן הדין, ק"ו לשאר אנשים. רב אמי בכה, כאשר הגיע לפסוק "יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה", שלא בטוח שיועיל. וכן שהגיע ל"בקשו צדק בקשו עונה אולי תסתרו ביום אף ד", אולי יועיל. רב אסי בכה, כאשר הגיע לפסוק "שנאו רע ואהבו טוב והציגו בשער משפט אולי יחנן ד' אלוקי צבא—ות", אולי יועיל. רב יוסף בכה, שהגיע ל"לויש נספה בלא משפט" יש שמת בלא עוון. כמעשה שרב ביבי בר אבין, היה נמצא אצל מלאך המוות, והחליף השליח של מלאך המוות בין ב' נשים, ונטל את נשמתה של אשה שעדיין לא הגיע זמנה. ולא החזיר את נשמתה, מחמת שיש נספה בלא עוון. השנים שנותרו לה לחיות, מוספים לתלמיד חכם שמעביר על מידותיו.